

ਮੀਰਾਬੇਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀ

डा. गुरदेव सिंघ सिंयु

ਕਿੱਥੇ ਬਰਾਤਾਨਵੀ ਜਲ
ਸੈਨਾ ਦੇ ਐਂਡਮਿਨਿਅਟ ਐਂਡਮੰਡ
ਸਲੋਡ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮੀ ਸੁੱਖਾਂ ਲੱਧੀ
ਪੀ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ
ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੰਡੇਮਾਨ ਤਕ
ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਭੁਗਤਣ
ਵਾਲਾ ਗਦਰੀ, ਪਰ ਵਿਧਾਤਾ ਦੀ
ਅਜੀਬ ਖੱਡ ਕਿ ਇਹ ਗੱਗੀ ਇਸ
ਗਦਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਪਾਸੜ ਪਿਆਰ
ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਭੜ੍ਹ ਗਈ
ਕਿ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਡੱਡ ਛੁਡਾ ਕੇ
ਸਿਰਫ਼ ਉਸੇ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਲੱਗੀ।

1892 ਵਿੱਚ ਜਨਮੀ
ਪਿੰਡ ਪੈਂਚਾਈਂਦੂ ਪਾਂਡੇਂ ਆਪ

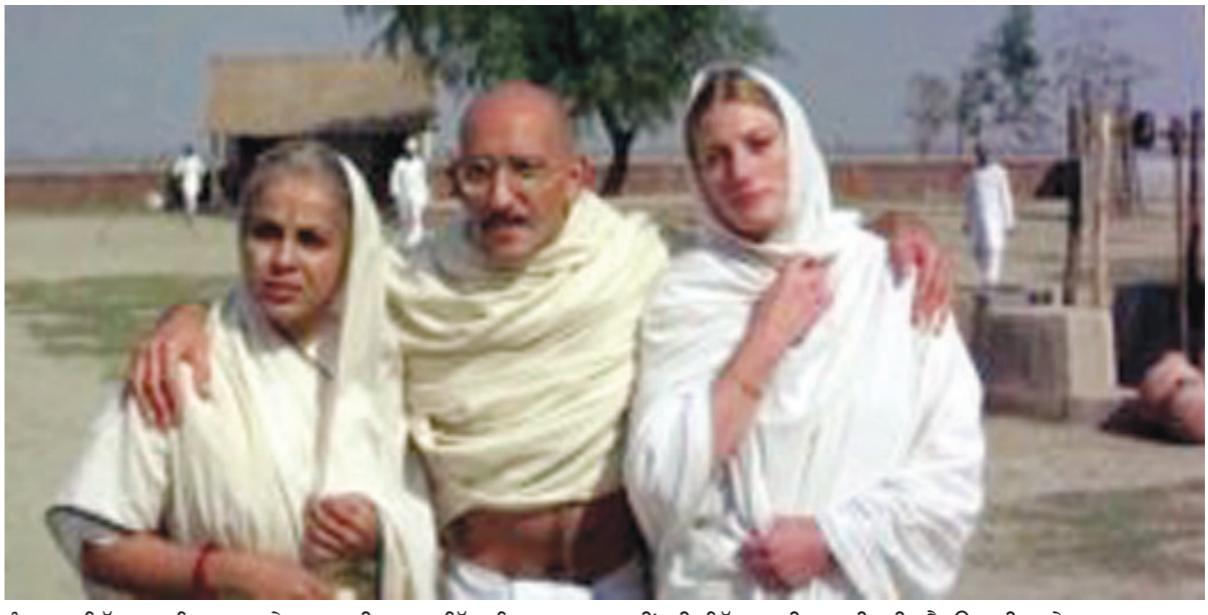
ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮੈਡਲਿਨ ਸਲੇਡ
ਮੁਟਿਆਰ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਰਥ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ। ਉਮਰ ਦੇ
ਇਕੱਤੀਵੇਂ ਵੱਚੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਰੋਮਾਂ ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨਮਾਈ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਲੱਭਦਾ ਪੱਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਬਾਪੂ' ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ, ਉਹ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਪਤਾਹਿਕ 'ਯੰਗ
ਇੰਡੀਆ' ਦੀ ਨਿਯਮਿਤ ਪਾਠਕ ਬਣ ਗਈ; ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਡੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ
ਕੋਜਨ ਲੈਣ ਲੱਗੀ।

ਮਿਸ ਮੈਡਲਿਨ ਸਲੇਡ ਆਮ
ਖੜਕੀਆਂ ਵਰਗੀ ਖੜਕੀ ਸੱਜੀਂ

ਲੜਕਾਆ ਵਰਗ ਲੜਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉੱਤੇ ਉਹ ਨਵੰਬਰ 1925 ਵਿੱਚ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚਦੀ ਮੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ

ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮੈਡਲਿਨ ਸਲੇਡ ਮੁਟਿਆਰ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਥਥ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਈ। ਉਮਰ ਦੇ ਇਕੱਤੀਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਰੋਮਾਂ ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਚਿੰਨ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਲੱਭਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਬਾਪੂ' ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਚੁੱਝਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਪਤਾਹਿਕ 'ਯੰਗ ਇੰਡੀਆ' ਦੀ ਨਿਯਮਿਤ ਪਾਠਕ ਬਣ ਗਈ; ਸ਼ਾਬਦ ਪੀਣੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਲੈਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਚੌਕੀਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਚਰਖਾ ਕੱਤਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਸਿੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਸੱਤਾਂਬਰ 1924 ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ 20 ਪੈਂਡ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਆਚਾਰ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭਵਿੱਖੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਪੂਰਨ ਉੱਤਰ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰੂ' ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਹਾਂ-ਵਾਚਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਣ

ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਨੇੜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਬਰਮਤੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਗੋਡਿਆਂ ਪਰਨੇ ਹੋ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਣਾਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੀਰਾ ਬਾਬੀ ਨਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੱਤਾ ਤਾਂ ਆਸ਼ਰਮ ਵਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੀਰਾਬੇਨ (ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿਨ ਜਾਂ ਭੈਣ ਨੂੰ ਬੇਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ) ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉਮਰ ਦੇ ਛੱਪੰਜਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਤੇਤੀ ਕੁ ਵੱਡੇ ਦੀ ਲੰਘੀ ਲੰਝੀ, ਗੋਰੀ ਨਿਛੰਹ, ਭਰਵੇਂ ਜੁੱਸੇ ਅਤੇ ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਅਵਵਾਹਤ ਮੀਰਾਬੇਨ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਤ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਜਿਵੇਂ ਭੋਜਨ ਬਣਾਉਣਾ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲਦੀ। ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੂੰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਆਇਆਂ ਅਜੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੀਰਾ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਜੁਦਾਈ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, "ਤੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਮੇਰੇ ਕਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਜ਼ਬਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਧੀਆ ਮੌਕਾ ਹੈ।" ਭਾਵੇਂ ਮੀਰਾ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਪਾਰਨ ਕਰਨ, ਅਪਣੇ ਤੂੰ ਮੱਠ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਸ਼ਨੀਅਤ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਨਰਸਿੰਗ' ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜਾਂਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਗੁਜਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਸਵਾ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਹਤੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਿੱਤੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ 22 ਮਾਰਚ 1927 ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ, "ਆਪਣੀ ਬੇਚੈਨੀ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ। ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੈਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਚਿਪਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਾ ਹੋਸ਼ਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ।" ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1927 ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਲਿਖਿਆ, "ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦੇਰ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ।" ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਨਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਖੇਚਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ (ਮੀਰਾ) ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਨਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, "ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਸੋਮਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਵਾਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਮੁੱਲ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣਾ ਇੱਕ ਮਨਪਰਚਾਰਾਵਾਂ ਹੈ।" ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੁਪੁਸੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ 8 ਮਈ 1927 ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, "ਤੈਨੂੰ ਮੈਰੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਨਰਸਿੰਗ' ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜਾਂਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਰਸਾਂ ਹਨ।" ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਂ ਗੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਉਬਾਸੀਆਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵਿਹੜੇ ਬੈਠਣਾ ਪਵੇਗਾ।" ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, "ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਮੈਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਈ ਹੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।" ਤੂੰ ਦੇਖੇ ਗੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਅਮਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਸਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮੂਹਰਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਰਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਦਹਕਾ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕਦੇ ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਇੱਕੱਤਾ ਭੋਗਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਨਮਰ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਾਰਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਾਗਭਗ ਪੈਂਟਾ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮੀਰਾ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲੰਡਨ ਗਏ। ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਦੁਇਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿਤਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪਾਸੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਅਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਮੀਰਾਬੇਨ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਮਨੋਬਿਹਤੀ ਵਿਚਾਰ ਗੁਜਰਦਿਆਂ ਸਤੰਬਰ 1939 ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸੁਧਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ਖਰੜਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਦੀਆਂ ਸਾਹਸਪੂਰਨ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਰੌਂਚਿਕ ਲਿਖਣ ਸੀ। 1892 ਵਿੱਚ ਜਨਮਿਆ ਇਹ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਗਿਆ ਗ਼ਾਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ

ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਅੰਦੋਲਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਤ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ 1914 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਦੁਰਭਾਗਵੱਸ ਯੋਜਨਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੱਸਭਗਤ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੋਗਣ ਵਾਸਤੇ ਕਾਲੇਪਾਣੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਮੀਰਾ ਬਹਨ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੇਂਦਰ ਸੂਧਾਬੰਦ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਇਹ ਖਰਚਾ ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਕਲਪਿਤ ਕਹਾਣੀ ਵਰਗੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੱਡਬੀਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਦਿਆਂ ਮੀਰਾ ਟੁੰਬੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਗਿਕ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਸੰਭਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਾਂਧ ਪਥਲ ਹੋ ਉਠੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਸਰਮ ਵਿਚਲੀ ਠਹਿਰ ਉਪਰੰਤ ਨਵੰਬਰ 1939 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਮ-ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਡ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ। ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਸਪ੍ਰਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਸੰਭਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਾਂਧ ਪਥਲ ਹੋ ਉਠੀ ਅਤੇ ਮੰਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਮੀਰਾਬੇਨ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੀਰਾ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਾ ਚਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਰਤੇਗਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾਬੰਦ ਕਰਨਾ ਮੀਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਕਾਨੂੰਧ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਬਦਲੀ ਵਾਸਤੇ ਹਿੰਦੇ ਸਤਾਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਟੁਕੜੀ ਨੂੰ ਝਕਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 16 ਸਾਲ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ। ਗੁਪਤਵਾਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ ਭਾਵਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝਤੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਬਰਮਾ ਦਾ ਚੱਕਰ ਵੀ ਲਾਇਆ। ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸੌਂ ਵੀਅਤ ਯਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਂਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਹਿੰਦੇ ਸਤਾਨ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅਹੰਸਕ ਵਿਚਾਰਪਾਰਾ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। 1937 ਵਿੱਚ ਚੌਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣ ਗਈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਗਤ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚੇਲਿਗਿਰੀ ਸਦਕਾ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਗਤ ਨੇ ਮਹੀਨੇ 1938 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਥਾਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਕਥਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਧ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ (ਆਜ਼ਾਦ) ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ ਸਤੰਬਰ 1939 ਵਿੱਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਧਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮੀਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਬਾਕ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਖਿਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਉਹ, ਜਿਵੇਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦਾਨਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਧਾਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਦੀ ਬੰਬਈ ਵੱਲ ਵਹਿ ਤੁਰੀ। ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ ਵੱਲ 18 ਨਵੰਬਰ 1939 ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ, "ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਢੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਅਹੰਹਾਈ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਗਨੀ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜਰਨ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਤਪਦਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰੀਰਿਕ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਭਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲਿਆ, "ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰਾ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੀਰਾ ਜੀ ਦੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।" ਪਰ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ, ਮੀਰਾਬੇਨ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਦਾ। ਮੀਰਾ ਤੋਂ ਢੁਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਬਰਮਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਹ ਸੱਚ ਕੇ ਬਰਮਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੀਰਾਬੇਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਇੱਥੋਂ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਉਪਰੰਤ ਉਥੋਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਹੁਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਮੀਰਾ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕੁਸ਼ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਪੜ੍ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੁੜ ਜਾਗਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਚੇ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਤੱਕਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਬਧੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਰਾਹ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਭਾਵਨਗਰ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚਲੇ ਦੋਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਲ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਵਾਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਜਾਣ ਲਈ ਬਧੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਇਉਂ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਗੰਭੀਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਬਵੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੀਰਾਬੇਨ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਲਗਾਉਣ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ। ਹਰ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਛਲਕਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਅਰੁਣ ਸਾਨਸਿਗ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਸਿੱਖ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੜਾਨੇ ਦੀ ਚਾਬੀ

ଡା. ଗୁରନାମ ସିଂ୍ହ

1604 ਤੋਂ 2016 ਤਕ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀ ਰਥਾਬੀ' ਇੱਕ ਵਿਖੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੋਚਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਰਾਗੀਆਂ ਰਥਾਬੀਆਂ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਾਇਕਾਂ ਵਜੋਂ ਚਿਤਵਿਆ ਤੇ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੁੱਚਤਾ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਖੋਰੇ ਦਾ ਵਿਗੋਚਾ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਨ੍ਧੀ ਤਬਾਈ

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੌਰ

ਭਾਈ ਇਲਾਇਤ, ਭਾਈ ਸੰਤੂ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਸੁੱਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਵੰਦ ਸਿੰਘ ਰੁੜਾ, ਭਾਈ ਬੁੜਾ, ਭਾਈ ਮੌਤੀ, ਮਹਿਨਾ, ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ, ਭਾਈ ਤਾਬਾ, ਆਗਾ ਛੈਜ਼, ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਲਾਲ, ਭਾਈ ਛੈਲ, ਭਾਈ ਖਸੀਠਾ, ਭਾਈ ਨਸੀਰਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੁਰਮਖ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ, ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਭਾਈ ਪਾਲਾ, ਭਾਈ ਚਾਂਦ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
ਰਥਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕੁਸ਼ਨਿਨਾਮੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਪਤੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰੰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਡਣਸ਼ਾਹੀ, ਉਸਤਾਦ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ), ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮ ਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਚਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਬਾਈ ਗੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁੱਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਵੰਦ ਸਿੰਘ ਰੁੜਾ, ਭਾਈ ਬੁੜਾ, ਭਾਈ ਮੌਤੀ, ਮਹਿਨਾ, ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ, ਭਾਈ ਤਾਬਾ, ਆਗਾ ਛੈਜ਼, ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਲਾਲ, ਭਾਈ ਛੈਲ, ਭਾਈ ਖਸੀਠਾ, ਭਾਈ ਨਸੀਰਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੁਰਮਖ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ, ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਭਾਈ ਪਾਲਾ, ਭਾਈ ਚਾਂਦ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
ਭਾਈ ਸੰਤੂ, ਭਾਈ ਮੌਤੀ, ਮਹਿਨਾ, ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ, ਭਾਈ ਤਾਬਾ, ਆਗਾ ਛੈਜ਼, ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਲਾਲ, ਭਾਈ ਛੈਲ, ਭਾਈ ਖਸੀਠਾ, ਭਾਈ ਨਸੀਰਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੁਰਮਖ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ, ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਭਾਈ ਪਾਲਾ, ਭਾਈ ਚਾਂਦ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
ਰਥਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕੁਸ਼ਨਿਨਾਮੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਪਤੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰੰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਡਣਸ਼ਾਹੀ, ਉਸਤਾਦ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ), ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੰਮ ਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਚਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਬਾਈ ਗੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁੱਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਵੰਦ ਸਿੰਘ ਰੁੜਾ, ਭਾਈ ਬੁੜਾ, ਭਾਈ ਮੌਤੀ, ਮਹਿਨਾ, ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ, ਭਾਈ ਤਾਬਾ, ਆਗਾ ਛੈਜ਼, ਭਾਈ ਇਨਾਇਤ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਲਾਲ, ਭਾਈ ਛੈਲ, ਭਾਈ ਖਸੀਠਾ, ਭਾਈ ਨਸੀਰਾ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸੁਰਮਖ ਸਿੰਘ ਫੱਕਰ, ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਭਾਈ ਪਾਲਾ, ਭਾਈ ਚਾਂਦ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਅਰੂਲ ਸ਼ੁਨਬਿਗ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਵੀਨਾ ਭਾਟੀਆ

ਮਈ 2015 ਨੂੰ 62 ਸਾਲ
ਦੀ ਹੋਈ ਅਤੁਣਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਸ਼ਾਨਬਾਗ
42 ਵਰ੍ਗਿਆਂ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਮਾ
ਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੱਲ ਵਿਸੀ ਸੀ।
ਰਿਸਦਾ ਜਿਵਿਆ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਵੱਡੀ ਲੰਮਾ

ਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਈ ਰੀਟੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 42 ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ
ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੇਈਐਮ ਹਸਪਤਾਲ
ਦੀਆਂ ਨਰਸਮਾਂ ਨੇ ਅਰੁਣਾ ਸ਼ਾਨਬਾਗ
ਦੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਮੈਡੀਕਲ
ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਬੇਸਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ
ਮੌਤ ਮਹਰੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਨਰਸਮਾਂ ਨੂੰ
ਬੜੇ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਖਾਲੀਪਣ ਨੇ ਘੋਰ
ਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਰੁਣਾ
ਸ਼ਾਨਬਾਗ ਦੇ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ
ਉਸ ਦਾ ਵੜ੍ਹਦ ਸਿਰਫ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ
'ਚ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ
ਨਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਤਾਕਤ ਬਖਸ਼ਦਾ
ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਦੇਸ਼ਰਾ
ਬਣਦਾ ਸੀ। ਅਰੁਣਾ ਸ਼ਾਨਬਾਗ ਦੇ
ਦੇਹਾਂਤ ਕਾਰਨ ਹੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ
ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ
ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ
ਅਦਾਲਤ ਦਾ।

ਅਰੁਣਾ ਸ਼ਾਨਬਾਗ ਦੇ
ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ
ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਇੱਕ
ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ
ਝੁਕ ਗਿਆ। ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ
ਅਜਿਹੀ ਬੇਹੁੰਦ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾ
ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ
ਲਿਆ। ਨਾ ਤਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਨਾ ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ
ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ
ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਿਖਾਈ। ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ
ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚੀਆਂ ਹਨ। ਪੈਰ! ਇਨ੍ਹੇ ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੱਜ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਜੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਗਰਹ ਹੈ। ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪੱਛਮੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਰਤਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੱਧ ਅਤੇ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਅੰਰਤਾਂ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਜਥੁਰ ਜਨਾਹ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਘੱਟ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੱਖੀਂ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਸੀ ਸੋਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹਰ ਵਰਗ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੱਛਮੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਦਾ ਰਹੀਆਂ ਅੰਰਤਾਂ ਛੇਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਪ ਧਾਰ ਕੇ ਘੰਮਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਡੀਕਲ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਰੁਣਾ ਮਹਿਜ਼ ਇੱਕ ਨਰਮ ਸੀ ਜੋ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਮੁੰਬਈ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ-ਲੱਖਾਂ ਅੰਰਤਾਂ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਅੰਰਤਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਦੀ ਜੋ ਗਲਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤੀ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁੱਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜਮਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਜਥੁਰ ਜਨਾਹ ਦੇ ਦੱਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲਸ਼ੇਗੀ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜਿਨਸੀ ਸੋਸ਼ਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇ ਵੱਖੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

